

تصویر شماری ۱: تصاویری از محراب نیشابور

نقش سپید

در گفتگویی با استاد محمدرضا عموزاد

خوشنویس و حجم‌پرداز، کارشناس ارشد گرافیک

چیدمان: مختصری از آغاز علاقه مندی تان به آثار حجمی و سه بعدی بگویید.

از سال ۷۷ که به کار نقاشی خط علاقه مند شدم، برای آموختن آن نزد یکی از اساتید رفتم که کار مجسمه انجام می‌داند، قرار شد مبانی هنرهای تجسمی و نقاشی خط بیاموزم اما ناخواسته وارد فضای حجم شدم. در این ایام سعی می‌کردم از حروف و کلمات برای ساخت حجم‌های سه بعدی استفاده کنم. با فاصله زمانی کوتاهی در مقطع کارشناسی نقاشی پذیرفته شدم، در مدت تحصیلم بیشتر اوقات را در کارگاه مجسمه‌سازی می‌گذراندم و اکثر آثاری که خلق می‌کردم برگرفته از خوشنویسی بود. علاقه مندی من به کتیبه‌های بناهای معماری سبب شد تا مطالعاتم را در مورد کتیبه‌های حجاری، گچ‌بری و چوبی گسترش بدم.

در سال پایانی کارشناسی، طراحی و ساخت یک محراب، تمام ذهن مرا به خود مشغول داشت؛ این محراب را هم‌زمان با پایان نامه کارشناسی به انجام رساندم و آن را به عنوان پروژه عملی دوره کارشناسی ارائه کردم. در این محراب از خطوط ثلث، کوفی، تزیینات، مقرنس و قطار بندی با برداشتی متفاوت نسبت به محراب‌های کهن اجرا شد. برای اولین بار در این زمان به صورت گسترده با گچ کار کردم.

بعد از آن، تصمیم گرفتم تا به آثارم صورتی نو و تازه ببخشم و آن‌ها را به صورت یک اثر هنری مستقل از معماری ارائه کنم. ترکیب بندی‌های تازه با استفاده از مواد سبک و مقاوم سبب شد تا بتوانم آثاری ملهم از کتیبه‌های سنتی با نگاهی نو خلق کنم. بدین ترتیب درگیر کار حجم و فضای سه بعدی شدم.

چیدمان: در کتیبه‌های گچی کار از کجا آغاز می‌شود؟

در ابتدا گچ را بر دیوار می‌کشند، بعد طرح سوزن‌زنی شده را با گرده‌ی ذغال بر آن انتقال می‌دهند. در مدت زمانی که گچ مرطوب است، بخش فضای منفی طرح را برداشته و فضای مثبت به صورت برجسته باقی می‌ماند.

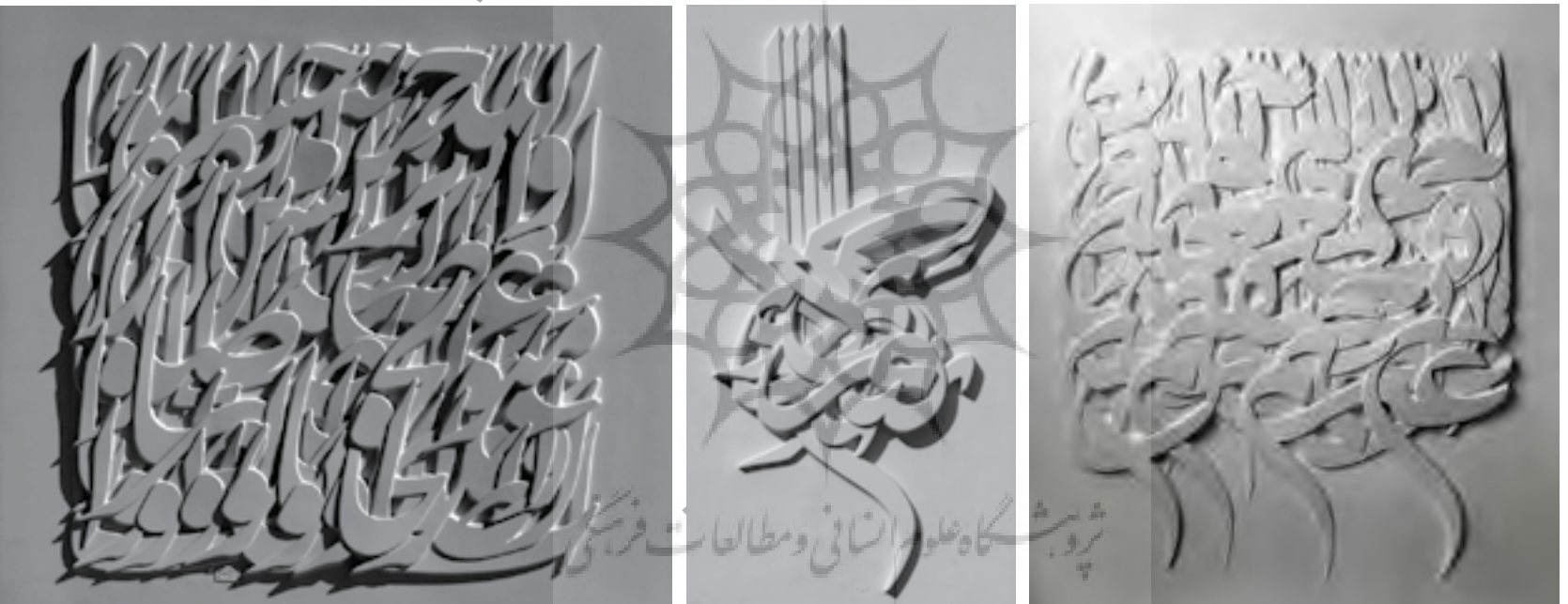
امروزه گچ‌هایی که روی دیوار کشیده می‌شود تا کار نقش برجسته بر آن اجرا شود، گچ کم‌مایه هست. یعنی مقدار کمی گچ در حجم زیادی از آب ریخته می‌شود و بعد آن را روی دیوار می‌کشند، متأسفانه این گچ مقاومت بسیار پایینی دارد اما کار بر آن بسیار راحت و آسان می‌باشد. ایرادی که بر این روش کار مترتب می‌باشد آنست که گچ مقاومت بسیار کمی

چیدمان: مزیت تکنیک گچ و معایبش نسبت به کاشی و سنگ در چیست؟

گچ، سبک، زودگیر و کار کردن با آن راحت و آسان بوده و قابلیت مرمت‌پذیری دارد. گچ این اجازه را به ما می‌دهد تا روی بنا به صورت مستقیم کار کنیم و یکی از بهترین مواد برای کار کردن در مناطق خشک نواحی مرکزی ایران می‌باشد. گچ رنگ‌پذیر بوده و می‌توان بعد از اتمام کار آن را رنگ‌آمیزی نمود این خاصیت گچ، آن را نسبت به سنگ و کاشی متمایز می‌کند.

سبکی گچ سبب شده تا در ضخامت‌های زیاد در بناها مورد استفاده قرار گیرد، حتی در دوران ساسانی دیوارهای سنگی را گچ آلود می‌کردند تا سطوح دیوار صاف گردد. این خاصیت گچ به هنرمند اجازه می‌دهد تا نقوش برجسته را در عمق و ارتفاع زیاد کار کند، یعنی به آن اختلاف سطوح مختلف بدهد، برای همین فضاهای مثبت اکثر محراب‌های گچی دارای ارتفاع زیادی می‌باشد.

متأسفانه به خاطر جذب بالای رطوبت، ازین ماده نمی‌توان در مناطق مرطوب، فضای بیرونی که در معرض باران قرار دارد و حمام استفاده کرد. شاید تنها عیب بزرگ گچ همین باشد وگرنه برای انجام کار، یکی از بهترین نوع مواد محسوب می‌شود.

داشته و در مقابل ساییدگی و ضربه مقاوم نمی‌باشد. با این گچ ظرافت‌ها را نمی‌توان اجرا کرد، به خاطر اینکه گچ بسیار متخلخل بوده و از مقاومت و دقت لازم برخوردار نمی‌باشد.

مالات گچ در گذشته از ترکیب گچ، سریش و کتیرا ساخته می‌شد که بسیار مستحکم بود و در مقابل ضربه و ساییش مقاومت بالایی داشت. با این گچ می‌توان کارهای ریز و دقیق و پرکار را اجرا نمود. قاعدتاً کار با این گچ دشوارتر از گچی است که امروزه کار می‌شود اما نتیجه کار بسیار عالی و قابل ستایش است.

چیدمان: ظرایف و دقایق اجرای کتیبه‌ها و نقش برجسته‌های گچی در چیست؟

مطلب قابل توجه در کتیبه‌های گچی، نحوه‌ی اجرای حروف و کلمات هست؛ بدین صورت که تمام حروف و کلمات در هنگام اجرا به صورت کونیک در آمده‌اند. یعنی کناره‌های کلمه به صورت عمود بریده نشده است بلکه کمی به سمت بیرون برش خورده است. بدین ترتیب سطح زیرین کلمه نسبت به سطح بالای کلمه دارای وسعت بیشتری هست. این عمل سبب می‌شود که هنگام دیدن کلمه از زاویهٔ روبرو، به نظر می‌رسد پیرامون کلمه دورگیری شده است.

این نوع اجرا سبب می‌شود تا کلمه بر بدنه‌ی معماری بهتر بچسبد و نقاط باریک کتیبه به راحتی از آن جدا نشوند. ضمن اینکه در نگاه بیننده یک خط به صورت دورگیری شده پیرامون کلمات قرار می‌گیرند و به آن صورت تصویری خوبی می‌دهند و تا حدی نواقص خوشنویسی را پوشش می‌دهد.

تصویر شماره ۴: بخشی از کتیبه محراب بقعه پیربکران که در آن از رنگ استفاده شده است

یافته شده، کیفیت خوبی نداشته و از ظرافت لازم برخوردار نباشد، نمی‌توان محل صحیح برش را تشخیص داد. دوم اینکه: در هر مرحله از کار، به هر دلیلی گرده زغال از روی گچ پاک شود، محل دقیق برش را نمی‌توان یافت، در نتیجه کار حاصله، با خط طراحی شده متفاوت خواهد بود. آگاهی داشتن مجری کتیبه‌ها، از خوشنویسی و قواعد آن سبب اعتلا بخشیدن به کیفیت اجرا در تمام مراحل آن خواهد شد یا اینکه خوشنویس، در تمام مراحل کار بر کیفیت آن نظارت داشته تا کتیبه‌ها با دقت بالا و مطلوب هنرمند اجرا شوند.

چیدمان: هر نکته کوتاهی که برای خوانندگان مفید است را بفرمایید.

کیفیت اجرای کتیبه‌ها و نقش برجسته‌های گچی دوره‌های قبل آنقدر بالاست که بعضی از آن‌ها با قرار گرفتن در معرض باد و باران، هنوز پابرجا هستند. کیفیت گچ، تراکم بالا و اجرای خوب از خصوصیات بارز آن‌هاست.

مطلب قابل توجه در برخی از گچ‌بری‌ها این است که بعد از اتمام کار، آن‌ها را رنگ آمیزی می‌کردند؛ برای مثال می‌توان از محراب بقعه پیربکران نام برد. با اینکه هیچ رنگی از آن دوران باقی نمانده و بنده و بسیاری از پژوهشگران بر این تصور بودیم که فقط با گچ کار شده است، اما در عکاسی‌های دقیقی که در چند سال پیش انجام دادم، هنوز در بین گچ‌بری‌ها و لابلائی نقوش و خطوط ته مانده‌ای از رنگ‌ها باقی مانده است. چند تصویر از گفته‌های خود ارائه می‌دهم تا خوانندگان عزیز با تصاویر این آثار برجسته آشنا شوند. ■

محراب مسجد جامع بسطام

تصویر شماره ۲: بخشی از کتیبه صفه‌ی شیخ پیربکران

تصویر شماره ۳: بخشی از کتیبه محراب بقعه پیربکران

اکثر کتیبه‌ها و نقش برجسته‌های گچی، دارای پیچیدگی‌های زیاد بوده و در آن‌ها نقوش و خطوط با هم گره خورده‌اند. این پیچیدگی در تکنیک‌های سنگ و چوب دیده نمی‌شود. علت این امر، قابلیت خود گچ می‌باشد ازین جهت که در هر مرحله از کار می‌توانیم گچ را مرطوب کنیم تا نرم شده و کار کردن آسان شود. ضمن این‌که در هر مرحله از کار می‌توان گچ تازه‌ای به کار اضافه نمود. برای همین می‌توان با دقت و ظرافت بسیار بالا کار را اجرا کرد.

چیدمان: نظر شما درباره نحوه و دقت اجرای کتیبه‌های خوشنویسی چیست؟

آنچه سبب اعتلائی کیفیت کتیبه‌ها به ویژه بالا بردن کیفیت خط در کتیبه‌ها می‌گردد، انتقال درست خوشنویسی در مراحل مختلف کار می‌باشد. قاعدتا برای انتقال خط از کاغذ تا زمینه گچ و برش آن، چند مرحله وجود دارد، نخست: سوزن زنی، دوم: انتقال نقش سوزن زنی شده با گرده زغال بر زمینه گچ، سوم: بریدن گچ بر پایه نقشی که توسط گرده زغال انتقال یافته است. در هر یک از این سه مرحله، کتیبه افت کیفی خواهد یافت و از قاعده خود فاصله خواهد گرفت.

در مرحله سوزن زنی کردن طرح، باید لبه خارجی خط را با دقت هر چه تمام، سوزن زنی نمود تا خط ضخیم یا نازکتر از حد متعارف خود نشود. در مرحله انتقال طرح سوزن زنی شده، باید دقت نمود، تا طرح مورد نظر، بر روی گچ جایجا نشود، وگرنه طرح انتقال یافته شده، به صورت خطی ضخیم، با دقتی پایین در خواهد آمد. در مرحله سوم، که مرحله برش گچ می‌باشد، دو اتفاق سبب افت کیفی کار خواهد شد. نخست اینکه: اگر خط انتقال

